

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-82>

УДК 631.16:338.432 (043.5)

ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ АГРАРНОГО СЕКТОРА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

INSTRUMENTS OF STATE FINANCIAL SUPPORT OF THE AGRICULTURAL SECTOR UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

Вдовенко Лариса Олександрівна

доктор економічних наук, професор,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6283-2385>

Vdovenko Larysa

Vinnitsia National Agrarian University

Стаття присвячена оцінці в період воєнного стану заходів держави та інструментів фінансової підтримки розвитку підприємств важливої експортноорієнтованої галузі економіки, яка відповідає за продовольчу безпеку на національному і світовому ринку. Аналізуються довоєнні проблеми та ключові виклики галузі сільського господарства, які негативно позначились на діяльності підприємств аграрного сектора економіки, що ставить під загрозу продовольчу безпеку та ефективне агропромислове виробництво. Здійснено оцінку експортного потенціалу галузі сільського господарства до повномасштабного вторгнення росії та визначено її збитки від війни. Аналізуються запроваджені заходи нівелювання негативних тенденцій та фінансові інструменти державної підтримки підприємств аграрного сектора в умовах воєнного стану та зроблено висновки, що загострення питання продовольчої безпеки на національному та світовому рівні вимагає зміни векторів аграрної політики, спрямованої на відродження сільських територій із системною фінансовою підтримкою всіх без винятку підприємств за умови вільного їх доступу до джерел ресурсів.

Ключові слова: фінансові інструменти, аграрний сектор економіки, державна фінансова підтримка, кредити, процентна ставка, продовольча безпека.

The article is devoted to the evaluation of state measures and instruments of financial support for the development of enterprises of an important export-oriented branch of the economy, which is responsible for food security on the national and world markets, during the period of martial law. The problems of recovery and key challenges of the agricultural sector are analyzed, which negatively affected the activities of enterprises in the agrarian sector of the economy, which endangered food security and efficient agro-industrial production. An assessment of the export potential of the agricultural sector before the full-scale invasion of Russia was made and its losses from the war were determined. The implemented measures regarding the level of negative trends and financial state support of agricultural sector enterprises in the conditions of martial law are analyzed, and conclusions are drawn that the aggravation of food security issues at the national and global levels requires changes in the vectors of agrarian policy, aimed at the revival of rural areas with systematic financial support for all without changes . enterprises, provided they have free access to sources of resources. The study showed a change in the existing trend of a low share of bank lending to enterprises in the agricultural sector towards its growth due to the introduction of changes to the terms of lending to agrarians within the framework of the state program "Affordable loans 5-7-9%" during the period of martial law and within a month after its termination/cancellation. A positive trend in the field of state support for the agricultural sector is: significant simplification by banking institutions of the conditions for obtaining loans for farmers; opportunities for agricultural sector enterprises to receive assistance, state subsidies, targeted, subsidized credit programs, loans and technical assistance from the EU and other international donors, using the online platform of the State Agrarian Register. In the conditions of martial law, the role of the state is increasing regarding the need to create an agro-food system taking into account the challenges and directing financial policy vectors to financial support of the industry through the improvement of existing financial instruments, giving them the weight of influence on the results of the enterprises of the optimal industry, which contributes to national and global food security.

Keywords: financial instruments, agrarian sector of the economy, state financial support, loans, interest rate, food security.

Постановка проблеми. Сучасний стан функціонування аграрного сектора економіки за своєю специфікою та особливостями супроводжується низкою ключових викликів, які доповнилися в період воєнного стану, що негативно позначилось на розвитку галузі сільського господарства та ставить під загрозу національну та світовому продовольчу безпеку.

На функціонування світової агропродовольчої системи також вплинули довоєнні проблеми: високі ціни на продукцію сільськогосподарського виробництва (диспаритет цін); низька якість та незадовільна кількість матеріально-технічних засобів для аграрного виробництва (у тому числі засобів захисту рослин та добрив); негативні соціально-економічні наслідки спричинені пандемією COVID-19, а також зміна кліматичних умов на Землі, наслідком яких є втрата біорізноманіття [1]. Погоджуємось з думкою автора [1], що «аграрний сектор України є прямою жертвою війни розв'язаною РФ, оскільки бойові дії часто відбуваються на полях великих українських підприємств та фермерів. Крім того є дуже велика проблема забруднення родючих земель боєприпасами що не розірвалися, мінами та розлитими нафтопродуктами. За останніми висновками міжнародних експертів, близько 13% території України заміновано росіянами і це є найбільшою проблемою».

Отже, діяльність підприємств аграрного сектора економіки має опиратися на використання дієвих фінансових інструментів в процесі здійснення агропромислового виробництва та сприятливу державну політику стимулювання розвитку пріоритетної галузі економіки в цей складний для країни час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування та використання фінансових інструментів розвитку підприємств аграрного сектора висвітлені в працях: О. Гудзь, М. Дем'яненко, І. Кириленка, М. Маліка, Ю. Лупенка, Б. Пасхавера, О. Непочатенко, П. Саблука та ін. Водночас, нові виклики та перспективи, що відкриваються перед аграрним бізнесом вимагають посилення наукових теоретико-методологічних досліджень в сфері удосконалення фінансових інструментів забезпечення розвитку галузі в цих складних умовах сьогодення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження стану розвитку аграрного сектора економіки, виділення ключових викликів та ризиків агропромислового виробництва в умовах воєнного стану та пошуку напрям-

ків державної підтримки підприємств пріоритетної для економіки галузі сільського господарства, в тому числі через вдосконалення фінансових інструментів сприяння національній та світовій продовольчій безпеці.

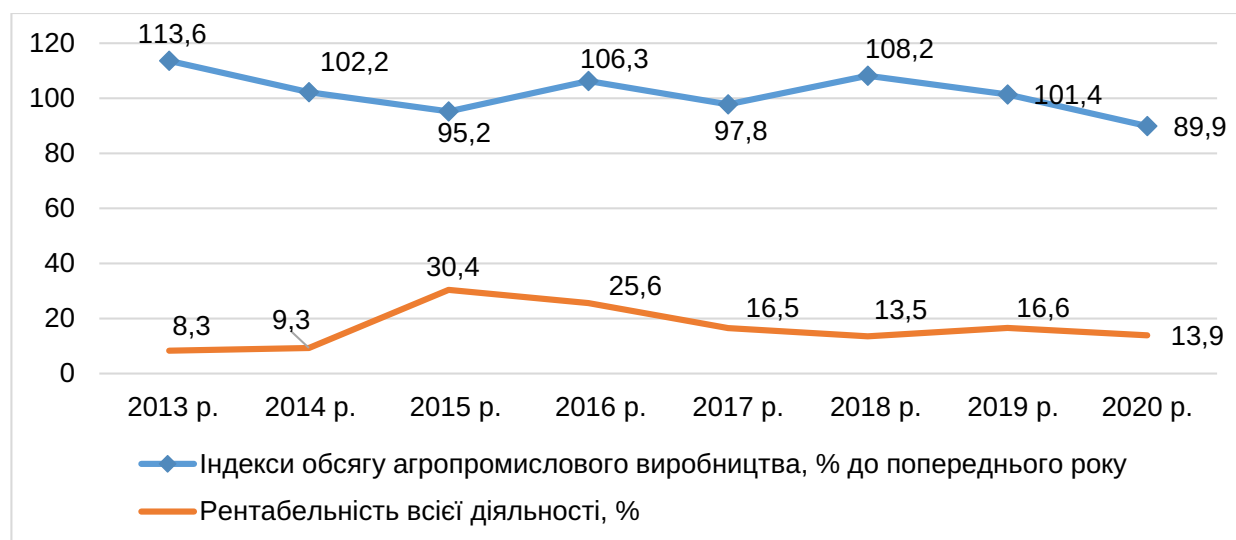
Вклад основного матеріалу дослідження. Для економіки України аграрний сектор є одним із пріоритетних та стратегічних напрямів розвитку через нарощення експортного потенціалу держави, тому питання подальшого сталого його розвитку є надзвичайно актуальними в контексті наявних проблем та викликів сьогодення, що негативно позначаються на діяльності підприємств галузі сільського господарства.

Агропромисловий комплекс є однією з ключових галузей економіки України, який забезпечує близько 9,3% ВВП (за 2020 р.) і 40,7% аграрного експорту спрямовується до Європи [2]. Агропромисловий комплекс України характеризується темпами зростання агропромислового виробництва (середнє значення за 2013–2020 рр становило 101,8%) та ефективною діяльністю підприємств АПК (середнє значення рентабельності всієї діяльності таких підприємств за аналізований період становить 16,8%) (рис. 1).

Нарощування обсягів виробництва продукції сільського господарства є індикатором інтересів аграрних підприємств, зокрема, «зростання виробництва сільськогосподарської продукції в Україні за 2021 рік становило 14,4% у порівнянні з попереднім роком» [4].

До повномасштабного вторгнення росії аграрний сектор України характеризувався позитивною динамікою розвитку, високим експортним потенціалом на світовому ринку, що сприяло вирішенню продовольчої безпеки на національному та світовому рівнях.

Зовнішньоторговельний обіг сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів за підсумками 2021 року збільшився на 24% у порівнянні з 2020 роком та досяг понад 35,4 млрд \$, або 25,1% усього зовнішньоторговельного обігу товарами України. При цьому експортовано продукції аграрного сектору на суму 27,7 млрд \$ (або 40,7% від загального експорту товарів з України), що на 25% більше, ніж у 2020 році. Найвагомими частинами експорту продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції у 2021 році залишились зернові культури, олія, насіння олійних культур та макухи, тверді відходи від вилучення рослинних жирів і олій. Основними країнами, до яких постачалась українська агропродовольча продукція, були: Китай,

Рис. 1. Темпи зростання агропромислового виробництва та динаміка рентабельності підприємств АПК України у 2013–2020 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [3]

питома вага якого становила 15,5% у структурі експорту сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів, Індія – 7,1%, Нідерланди – 6,4%, Єгипет – 5,8%, Туреччина – 5,3% [5].

Державне регулювання механізмів розвитку аграрного сектора економіки характеризується впливом фінансової політики держави як основи економічного зростання суспільства на їх структуру, важелі та інструменти, використовуючи які, держава визначає обсяг і структуру фінансових ресурсів, якими користуються аграрні підприємства, здійснюючи сільськогосподарську діяльність.

В умовах воєнного стану сільське господарство як специфічна галузь економіки України потерпає від нових викликів сьогодення (порушення логістики експорту сільськогосподарської продукції, блокування ринків збуту тощо) (рис. 2), що загострює питання продовольчої безпеки на національному та світовому рівні та вимагає зміни векторів аграрної політики, спрямованої на відродження села та сільських територій із системною фінансовою підтримкою всіх без винятку підприємств за умови справедливого конкурентного середовища доступу до необхідних джерел ресурсів для здійснення сільськогосподарської діяльності.

В цілому галузь потребує національно-адаптованих механізмів трансформації до ключових викликів сьогодення з метою формування перспективної моделі конкурентоспроможного аграрного сектора.

Розгорнута росією широкомасштабна війна проти України суттєво вплинула на економіку нашої країни, зокрема на її аграрний сектор. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, через війну площа земель під посіви 2022 року зменшилася на 3,5 млн га в зоні активних бойових дій. Військова агресія росії унеможливила функціонування морських портів України, через які здійснювалося близько 90% експорту сільськогосподарської продукції. За даними Міністерства, сьогодні залізничним транспортом перевозять до 20 тис. тонн зерна на день, раніше ж через морські порти проходило близько 150 тис. тонн [6].

За результатами «Огляду збитків від війни в сільському господарстві України», підготовленого Центром досліджень продовольства та землекористування KSE Institute спільно з Міністерством аграрної політики та продовольства України, загальні збитки через повномасштабну війну РФ в сільському господарстві сягнули 4,3 млрд. доларів. У структурі пошкоджень найбільші втрати фіксуються внаслідок знищення або часткового пошкодження сільськогосподарських угідь та незібраного врожаю – 2,135 млн дол. Загальна сума збитків внаслідок пошкодження або знищення сільськогосподарської техніки оцінюється у 926 млн. дол. США, зерносховищ – 272 млн дол. США. Оціночна вартість загиблих тварин складає понад 136 млн дол. США, багаторічних насаджень – 89 млн дол. США, втраченої виробленої про-

Рис. 2. Ключові виклики галузі сільського господарства в умовах воєнного стану

Джерело: сформовано автором

дукції – 613 млн дол. США, інших факторів виробництва – 120 млн дол. США [7].

З метою запобігання негативним тенденціям в діяльності підприємств аграрного сектору економіки та для забезпечення продовольчої безпеки, з початку повномасштабного вторгнення росії державою було запроваджено заходи щодо забезпечення продовольчої безпеки України (рис. 3).

Формування та використання фінансових інструментів та їх дієвість значною мірою визначаються специфічними особливостями галузі сільського господарства, а дія механізмів стимулювання розвитку підприємств аграрного сектора має бути спрямована на зростання їх фінансового потенціалу з метою вирішення нагальних питань у сфері агропромислового виробництва в період воєнного стану і на перспективу.

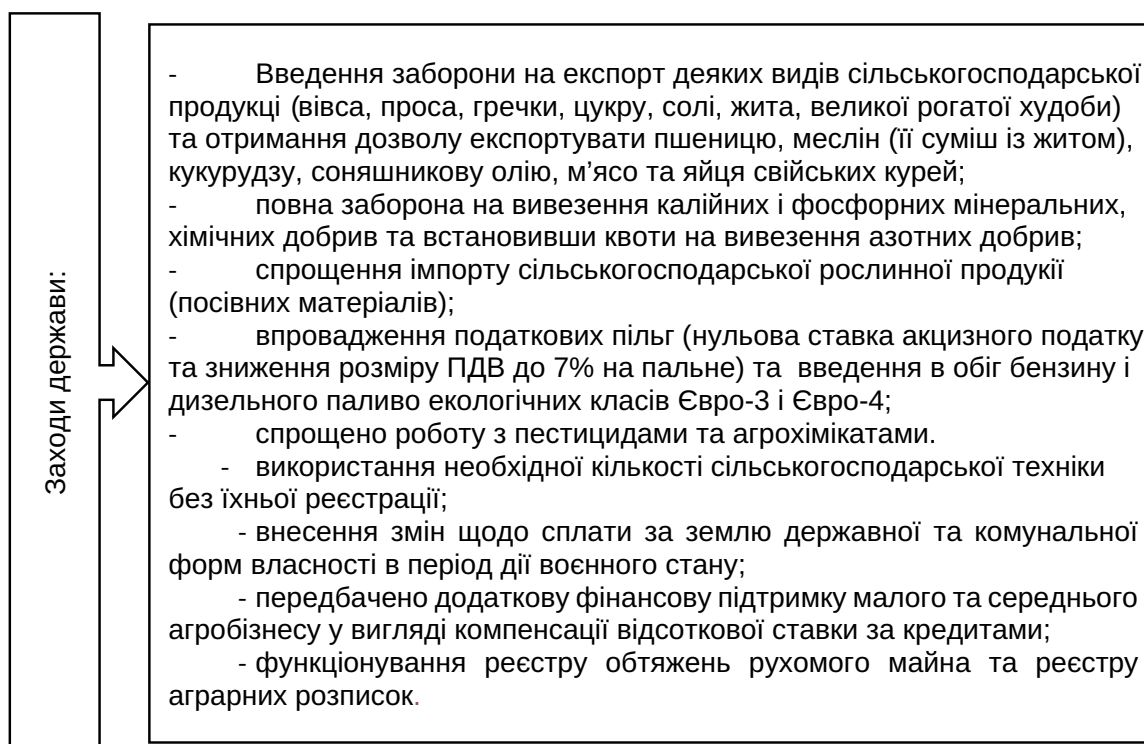
На нашу думку, найбільше сприяють фінансовому забезпеченню та регулюванню як основі зростання фінансового потенціалу аграрних підприємств механізм державної фінансової підтримки, механізм банківського кредитування.

Конкурентне середовище в аграрному секторі має вплив на доступ аграрних підприємств до фінансових інструментів серед яких чільне місце займають банківські кре-

дити. Досі в аграрному секторі залишаються проблемними питання низької активності залучення кредитних ресурсів аграрними підприємствами, особливо це стосується дрібних товаровиробників, частка яких є значною в загальній кількості підприємств галузі, що і посилює необхідність надання фінансової підтримки саме таким підприємствам, які показали в умовах воєнного стану гнучкість та спроможність забезпечення продовольчих потреб споживачів, перш за все, на внутрішньому ринку на відміну від великотоварних із розірванням їх логістичних ланцюгів.

Аналізуючи обсяги банківського кредитування аграрних підприємств до повномасштабного вторгнення росії, слід відмітити, низьку питому вагу наданих кредитів підприємствам галузі в загальному обсязі кредитів наданих суб'єктам господарювання – на рівні 7,2% (середнє значення), причому така тенденція є практично незмінною впродовж останніх 8 років (рис. 4).

Як засвідчують дані рисунку 2 в 2022 р. (станом на початок травня 2022 року) спостерігається зростання частки кредитів підприємствам сільського, лісового та рибного господарств на рівні 13,2% від загального обсягу наданих банківською системою

Рис. 3. Запроваджені державою заходи щодо сприяння продовольчій безпеці в умовах воєнного стану

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Рис. 4. Динаміка кредитів підприємствам аграрного сектора економіки

Джерело: побудовано автором на основі [5]

суб'єктам господарювання. Лідерами за обсягами кредитування аграрних підприємств були Київ та Київська область – 28,4% (28,1 млрд грн), на Харківську область при-

падало 9,5% (9,5 млрд грн), на Дніпропетровську – 7,6% (7,5 млрд грн) та на Одеську – 6,6% (6,5 млрд грн) відповідно. Кредитний портфель аграріїв за рік виріс у 1,5 раза.

Що стосується структури кредитування підприємств галузі сільського господарства, то в основному це короткострокові (до 1 року), частка яких становить 49% (станом на 1 жовтня 2020 р.) і середньострокові (від 1 до 5 років) кредити з часткою 46% відповідно. Крім того, в структурі короткострокових і середньострокових кредитів близько 70% припадає на кредити в національній валюті. Довгострокові кредити розподілені більш рівномірно – 52% в національній валюті та 48% – в іноземній валюті [8].

Держава сьогодні використовує фінансові інструменти та важелі для сприяння підприємницькій активності суб'єктам малого і середнього бізнесу (МСБ) через банківську систему.

З метою сприяння агропромислому виробництву внесено зміни щодо умов кредитування аграріїв у рамках держпрограми «Доступні кредити 5-7-9%» у період дії воєнного стану та протягом місяця після його завершення/скасування. Так, сільськогосподарські товаровиробники можуть отримати кредит під 0% у розмірі до 60 млн грн строком до шести місяців на провадження сільськогосподарської діяльності (придбання техніки, палива, насіння, добрив тощо).

Постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 року № 274 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. №28 та від 14 липня 2021 р. № 723» [9] були внесені зміни до Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» з розширенням можливостей підтримки суб'єктів підприємництва – сільськогосподарських товаровиробників, передусім, для забезпечення фінансування ними посівних робіт. Державою передбачено додаткову фінансову підтримку малого та середнього агробізнесу у вигляді компенсації відсоткової ставки за кредитами до 50 млн грн. Уряд також установив максимальний розмір державної гарантії за портфельними кредитами до 80%.

Також для підтримки та активізації підприємницької діяльності у період дії воєнного стану рішенням Уряду від 18 березня 2022 року № 312 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 і 29» [10] внесено зміни до Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» (таблиця 1).

Аналіз корпоративного кредитного портфеля (станом на 01.06.2022 р.) щодо розподілу позик наданих за програмою «Доступні кредити 5-7-9» між галузями економіки показав, що лівова частка із 117 млрд грн припа-

дає на сільське господарство (52,1%), оптова торгівля (20,2%), харчова промисловість (5,8%) [11].

Так, станом на 08 вересня українські аграрії за 2022 рік у межах програми «Доступні кредити 5-7-9» залучили кредитів обсягом 57,17 млрд грн, з них під посівну кампанію – на суму 38,55 млрд грн або 67,4%. Кредитними ресурсами скористались 30996 сільськогосподарських товаровиробників – це 65,2% від загальної кількості підприємств в Україні, що займаються сільськогосподарською діяльністю. В межах даної програми аграрії залучають кредитні ресурси в розмірі від 100 тис. до 90 млн грн. Найбільші обсяги кредитів за період надали АТ "Ощадбанк" (5,4 млрд грн), "Райффайзен Банк" (3,92 млрд грн) та "Креді Агріколь банк" (3,55 млрд грн) [12].

Нині банківські установи йдуть на суттєве спрощення умов отримання кредитів для аграріїв: це стосується пакета документів та різноманітних бюрократичних процедур, подекуди скасовують необхідність нотаріального завірення договорів застави, працює ринок кредитування під заставу земельної ділянки.

Позитивною тенденцією вважаємо можливість підприємств аграрного сектора подати заявку на отримання державних субсидій, цільових, субсидованих кредитних програм, позик і технічної допомоги від ЄС та інших міжнародних донорів на онлайн-платформі Державний аграрний реєстр.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів від 16 серпня 2022 р. № 918 «Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам та іншим виробникам сільськогосподарської продукції» [13] скористатись такою можливістю можуть фермерські господарства та інші виробники сільськогосподарської продукції, що мають у власності від 1 до 120 га земель сільськогосподарського призначення або від 3 до 100 голів ВРХ (корів), ідентифікованих та зареєстрованих згідно законодавства. При цьому у разі, коли ділянка, що перебуває у власності чи оренді отримувача, передана у користування іншій особі на підставі договору оренди чи субаренди – право на отримання коштів на 1 га оброблювальних земель має орендар чи суборендар.

Відповідно до Постанови [13], в якій визначено терміни подачі заявки (з 1 вересня по 15 листопада поточного року), бюджетні кошти надаються для підтримки за двома напрямками, але скористатись можна лише одним із них одноразово:

Таблиця 1

Основні нововведення до Програми «Доступні кредити 5-7-9%»

ПРОГРАМА «ДОСТУПНІ КРЕДИТИ 5-7-9%»	
<p>Для підтримки та активізації підприємницької діяльності у період дії воєнного стану (Постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 року № 312 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 і 29»)</p>	<p>Для підтримки сільськогосподарських товаровиробників (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 року № 274 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 та від 14 липня 2021 р. № 723»)</p>
<p>1. Програма розширена на середні підприємства з річним доходом до 50 млн євро (раніше було 20 млн євро) та на великі підприємства з річним доходом більше 50 млн євро незалежно від кількості працюючих. 2. Максимальна сума кредиту для всіх суб'єктів підприємництва збільшена з 50 млн грн до 60 млн грн з урахуванням групи пов'язаних компаній. 3. Процентна ставка: – 0% річних протягом періоду воєнного стану та одного місяця після його припинення; – 5% річних після завершення вказаного вище періоду і до кінця строку кредиту. 4. Ціль кредитування: – інвестиційний кредит на придбання основних засобів, – кредит на поповнення обігових коштів для здійснення підприємницької діяльності. 5. Строк кредитування: – інвестиційні кредити – 5 років; – кредити на поповнення обігових коштів – 3 роки. 6. Термін подачі заявки на участь у програмі – у період дії воєнного стану. 7. Розмір кредитної гарантії – 50% від суми кредиту суб'єкта мікро, малого та середнього підприємництва (крім суб'єктів великого підприємництва)</p>	<p>1. Програма розширена на середні підприємства з річним доходом до 50 млн євро (раніше було 20 млн євро) та на великі підприємства з річним доходом більше 50 млн євро незалежно від кількості працюючих. 2. Максимальна сума кредиту для всіх суб'єктів підприємництва збільшена з 50 млн грн до 60 млн грн з урахуванням групи пов'язаних компаній. 3. Процентна ставка – 0% річних. 4. Ціль кредитування: – інвестиційний кредит на придбання сільськогосподарської техніки, – кредит на поповнення обігових коштів для придбання насіння, добрив та паливно-мастильних матеріалів. 5. Строк кредиту – 6 місяців. 6. Термін подачі заявки на участь у програмі – до 31 травня 2022 року. 7. Розмір кредитної гарантії – 80% від суми кредиту суб'єкта мікро, малого та середнього підприємництва (крім суб'єктів великого підприємництва)</p>

Джерело: сформовано за даними [9; 10]

– бюджетна субсидія бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь сільськогосподарського призначення (1 гектар) для провадження сільськогосподарської діяльності бюджетної субсидії на одиницю оброблюваних угідь сільськогосподарського призначення (1 гектар) для провадження сільськогосподарської діяльності – у розмірі 3100 гривень на 1 гектар, але не більше 372 000 гривень для одного отримувача;

– спеціальна бюджетна дотація за утримання великої рогатої худоби (корів) усіх напрямів продуктивності надається на кожну корову, яка перебуває у власності отримувача, ідентифікована та зареєстрована відповідно до законодавства станом на дату

подання заявки – у розмірі 5300 гривень на одну корову, але не більше 530 000 гривень для одного отримувача.

Український державний фонд підтримки фермерських господарств (Укрдержфонд) перевіряє подані заявки та відомості про отримувача, які містяться в Державному аграрному реєстрі, на відповідність вимогам цього Порядку [13], визначає обсяг бюджетних коштів за кожним отримувачем в межах бюджетних асигнувань, щомісяця програмними засобами Державного аграрного реєстру формує переліки отримувачів у розрізі напрямів про нарахування сум бюджетних коштів з урахуванням черговості подання заявок та подає їх (до 10 числа

місяця, що настає за звітним) до Міністерства аграрної політики та продовольства України.

На підставі наданих Укрдержфондом переліків отримувачів про нарахування сум бюджетних коштів у розрізі напрямів Мінагрополітики протягом 10 робочих днів затверджує пропорційний розподіл бюджетних коштів за кожним отримувачем в межах бюджетних асигнувань, про що робить відмітку в Державному аграрному реєстрі та спрямовує їх протягом п'яти робочих днів з дати затвердження до Укрдержфонду.

Укрдержфонд за допомогою Державного аграрного реєстру повідомляє отримувачу про погодження або відмову у погодженні поданої заявки із зазначенням причин відмови та у разі погодження укладає з отримувачами договори про надання бюджетних коштів і протягом п'яти робочих днів з дати отримання коштів від Мінагрополітики перераховує їх на поточні рахунки отримувачів, про що інформує Мінагрополітики протягом двох робочих днів.

Укрдержфонд надсилає до 15 січня наступного бюджетного періоду до Мінагрополітики узагальнену інформацію про використання коштів за напрямами, визначеними пунктом 5 цього Порядку [13].

Встановлена сума бюджетних коштів, що надаються протягом одного бюджетного періоду отримувачам та пов'язаним із ними особам, яка не може перевищувати 10 тис. розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня відповідного року.

Також слід відмітити, що існування такого інструменту фінансування сільськогосподарських виробників, як аграрні розписки дає можливість оформити кредит на техніку, добрива чи інші необхідні для аграріїв ресурси. Обов'язковою заставою при оформленні виступає майбутній врожай. Необхідні для оформлення кредитної розписки реєстр обтяжень рухомого майна та реєстр аграрних розписок функціонують і в умовах воєнного стану.

Визначальною передумовою ефективного розвитку галузі сільського господарства в умовах воєнного стану є підтримка малого і середнього бізнесу як основи функціонування підприємств аграрного сектора економіки, здатних гнучко підлаштовуватись під вимоги часу і забезпечувати продовольчу безпеку національного рівня.

Такої ж думки дотримуються інші автори [14], що відмічають «одним із пріоритетних

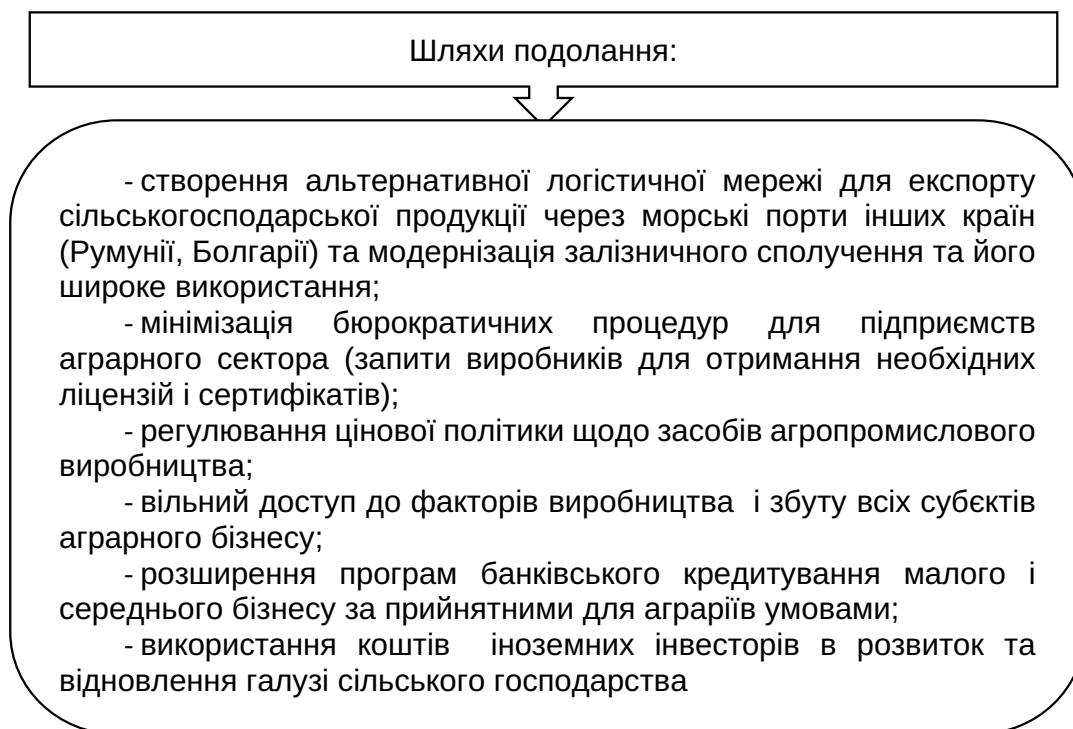
напрямків стабілізації розвитку аграрного сектору є «максимальне залучення прямих і непрямих фінансових заходів, спрямованих на стабілізацію та активізацію розвитку суб'єктів малого та середнього агробізнесу, становлення сімейного фермерства».

Погоджуємось з думкою Бородіної О. [15], яка висловилась щодо формування нової євроорієнтованої агропродовольчої системи України на основі викликів повномасштабної війни, що вимагають зміни векторів розвитку галузі на кшталт підтримки саме дрібного і середнього бізнесу як таких, що забезпечують «свою ключову роль у збереженні та розвитку локальних ринків і ланцюгів постачання продовольства». На думку автора [15], «довоєнні успіхи сільського господарства України (особливо його корпоративного сегмента) у вигляді технічного прогресу, зростання продуктивності праці, масштабів виробництва й експорту супроводжувалися значними соціальними й екологічними втратами всередині країни. Агресія росії виявила додаткові негативні наслідки агрохолдингової моделі українського сільського господарства. Війна надзвичайно ускладнила функціонування великотоварного сільськогосподарського виробництва через розрив логістичних ланцюгів, екологічні катастрофи на корпоративних тваринницьких комплексах, блокування ринків збуту тощо».

Отже, нині необхідно вживати заходів щодо нівелювання викликів негативного впливу на забезпечення продовольчої безпеки, перш за все, на національному рівні (рис. 5).

Забезпечити глобальну продовольчу безпеку можливо тільки за умови припинення війни розв'язаною агресивною РФ проти України та звільнення окупованих територій: гарантування світовими країнами безпеки та цілісності України; надання всесвітньої допомоги у розмінуванні та рекреації родючих земель деокупованих територій; надання пільгових кредитів аграріям на відновлення техніки та виробничих потужностей пошкоджених або знищених у результаті бойових дій; надання іноземними інвесторами пільгових кредитів для відновлення інфраструктури зберігання, транспортування та переробки продукції галузі рослинництва та тваринництва; впровадження новітніх передових технологій з вирощування та переробки сільськогосподарської продукції для просування її експорту з високою доданою вартістю, зокрема, у м'ясо-молочній галузі, продукції невеликих агропідприємств, виробників краф-

Рис. 5. Шляхи подолання існуючих викликів стримування розвитку галузі сільського господарства

Джерело: сформовано автором

тової продукції та нішевих культур; модернізації логістичних маршрутів, а саме приведення ширини української залізничної колії до європейських стандартів із залученням іноземного капіталу [1].

Висновки. Сучасний стан розвитку аграрного сектора економіки супроводжується низкою ключових викликів, що стримує розвиток підприємств галузі та ставить під сумнів можливість їх вирішення лише самими підприємствами. Специфіка аграрного сектора та існуючі проблеми, що ставлять під загрозу продовольчу безпеку, вимагають у цей складний час зміни векторів розвитку галузі сільського господарства, зокрема, через підтримку всіх без виключення підприємств аграрного сектора на основі добросовісної конкуренції в доступі до джерел фінансування агропромислового виробництва, підвищення ефективності сільськогосподарської діяльності, задіяння дієвих інструментів зростання їх фінансового потенціалу.

Дослідження показало зміну наявної тенденції низької частки банківського кредитування підприємств аграрного сектора в сто-

рону її зростання завдяки внесенню змін щодо умов кредитування аграріїв у рамках державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» у період дії воєнного стану та протягом місяця після його завершення/скасування. Позитивною тенденцією в сфері державної підтримки аграрного сектора є: суттєве спрощення банківськими установами умов отримання кредитів для аграріїв; можливості підприємств аграрного сектора отримувати допомогу, державні субсидії, цільові, субсидовані кредитні програми, позики і технічну допомогу від ЄС та інших міжнародних донорів, використовуючи онлайн-платформу Державного аграрного реєстру.

В умовах воєнного стану зростає роль держави щодо необхідності створення агропродовольчої системи з врахуванням викликів та спрямування векторів фінансової політики на фінансову підтримку галузі через вдосконалення існуючих фінансових інструментів, надання їм вагомості щодо впливу на результати діяльності підприємств пріоритетної галузі, що сприяє національній і світовій продовольчій безпеці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойко В. О. Продовольча безпека та ризики для аграрного виробництва під час війни в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 41. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1552/1493>.
2. Аграрна незалежність – 30 років від старту. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/901-agrarna-nezaleznist--30-rokiv-vid-startu-10-vvp-50-mlrd-grn-podatkov-rinok-zemli-pivmilyona-robochih-mists> (дата звернення: 13.10.2022).
3. Сільське господарство України. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/09/zb_sg_20.pdf.
4. В Україні за 2021 рік значно зросло сільгоспвиробництво: які області потрапили у топ. URL: <https://www.unian.ua/economics/agro/v-ukrajini-za-2021-rik-znachno-zroslo-silgospvirobnictvo-de-virobili-naybil-she-novini-11678404.html> (дата звернення: 13.10.2022).
5. Міністерство аграрної політики і продовольства України: офіційний веб-сайт. URL: <https://minagro.gov.ua> (дата звернення: 19.10.2022).
6. Як працює аграрний бізнес в умовах війни <https://zn.ua/ukr/ariculture/jak-pratsjuje-aharnij-biznes-v-umovakh-vijni.html>.
7. Огляд збитків від війни в сільському господарстві України. URL: https://efaidnbmnnnibpccajpcglclefindmkaj/https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/06/Damages_report_issue1_ua-1.pdf (дата звернення: 15.10.2022).
8. У 2020 році українські аграрії взяли рекордний обсяг кредитів. URL: http://naas.gov.ua/newsall/newsukraine/?ELEMENT_ID=6482 (дата звернення: 08.10.2022).
9. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 року № 274 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 та від 14 липня 2021 р. № 723» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/274-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.11.2022).
10. Постанова кабінету міністрів України від 18 березня 2022 р. № 312 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 і 29». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2022%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.11.2022).
11. Звіт про фінансову стабільність, червень 2022. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-cherven-2022-roku> (дата звернення: 08.10.2022).
12. Українські аграрії залучили доступних кредитів на 57 мільярдів. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/8/691291/> (дата звернення: 08.10.2022).
13. Постанова від 16 серпня 2022 р. № 918 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам та іншим виробникам сільськогосподарської продукції». URL: <https://www.kmu.gov.ua/nras/pro-zatverdzhennia-poriadku-vykorystannia-koshtiv-peredbachenykh-u-derzhavnomu-biudzheti-dlia-nadannia-pidtrymky-fermerskym-hospodarstvam-ta-inshym-vyrobnykam-silskohospodarskoi-918-190822> (дата звернення: 19.11.2022).
14. Добрунік Т. П., Кузнєцова О. В. Проблеми і напрямки розвитку аграрного сектору України в умовах економічної нестабільності. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 42. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1619/1556>.
15. Сільське господарство України в умовах воєнного стану: уроки для суспільства і політиків. URL: <https://www.nas.gov.ua/EN/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9288> (дата звернення: 10.11.2022).

REFERENCES:

1. Bojko V. (2022) Prodovolcha bezpeka ta ryzyky dlya aharnoho vyrobnytstva pid chas viyny v Ukraini. *Economika ta suspilstvo*, 41. Available at: URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1552/1493>. (in Ukrainian)
2. Ahrarna nezalezhnist – 30 rokiv vid startu. Available at: [https://agropolit.com/spetsproekty/901-agrarna-nezalezhnist--30-rokiv-vid-startu-10-vvp-50-mlrd-grn-podatkov-rinok-zemli-pivmilyona-robochih-mists](https://agropolit.com/spetsproekty/901-agrarna-nezaleznist--30-rokiv-vid-startu-10-vvp-50-mlrd-grn-podatkov-rinok-zemli-pivmilyona-robochih-mists) (accessed October 13, 2022).
3. Silske hospodarstvo Ukrainy. Available at: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/09/zb_sg_20.pdf.
4. V Ukraini za 2021 rik znachno zroslo silhospvyrobnytstvo: yaki oblasti potrapyly u Top. Available at: <https://www.unian.ua/economics/agro/v-ukrajini-za-2021-rik-znachno-zroslo-silgospvirobnictvo-de-virobili-naybil-she-novini-11678404.html> (accessed October 13, 2022).
5. Ministerstvo aharnoi polityky I prodovolstva Ukrainy: ofitsiynyi veb-sayt. Available at: <https://www.unian.ua/economics/agro/v-ukrajini-za-2021-rik-znachno-zroslo-silgospvirobnictvo-de-virobili-naybil-she-novini-11678404.html> (accessed October 19, 2022).
6. Yak pracuye agrarnyi biznes v umovah viyny. Available at: <https://zn.ua/ukr/ariculture/jak-pratsjuje-aharnij-biznes-v-umovakh-vijni.html> (accessed October 19, 2022).

7. Ohlyad zbytkiv vid viyny v silskomu hospodarstvi Ukrainy. Available at: https://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/06/Damages_report_issue1_ua-1.pdf/ (accessed October 15, 2022).
8. U 2020 roci ukraïnski agrarii vzyaly recordnyi obcyah kredytiv. Available at: http://naas.gov.ua/newsall/new-sukraine/?ELEMENT_ID=6482. (accessed October 08, 2022).
9. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12 bereznya 2022 roku № 274 «Pro vnesenya zmin do postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24 sichnya 2020 r. № 28 ta vid 14 lypnya 2021 r. № 723». Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/274-2022-%D0%BF#Text> (accessed November 19, 2022).
10. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18 bereznya 2022 roku № 312 «Pro vnesenya zmin do postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24 sichnya 2020 r. № 28 ta 29». Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2022%D0%BF#Text> (accessed November 19, 2022).
11. Zvit pro finansovu stabilnist, cherven 2022. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-cherven-2022-roku> (accessed October 08, 2022).
12. Ukraïnski agrarii zaluchyly dostupnyh kredytiv na 57 milyardiv. Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/8/691291/> (accessed October 08, 2022).
13. Postanova vid 16 serpnia 2022 r. № 918 «Pro zatverdzhennya Poryadku vykorystania koshtiv, peredbachenyh u derzhavnomu byudzheti dlya nadania pidtrymky fermerskym hospodarstvam ta inshym vyrobnykam silskohospodarskoi produkciï». Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-vykorystannia-koshtiv-peredbachenykh-u-derzhavnomu-biudzheti-dlia-nadannia-pidtrymky-fermerskym-hospodarstvam-ta-inshym-vyrobnykam-silskohospodarskoi-918-190822> (accessed November 19, 2022).
14. Dobrunik T. P., Kuznetsova O. V. (2022) Problemy i napryamky rozvytku ahrarynoho sektoru Ukrainy v umovah ekonomichnoi nestabilnosti. *Ekonomika ta suspilstvo*, 42. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1619/1556>
15. Silske hospodarstvo Ukrainy v umovah voyenoho stanu: uroky dlya suspilstva i politykiv. Available at: <https://www.nas.gov.ua/EN/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9288> (accessed November 11, 2022).